

DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ UČITELŮ V TRANSFORMACI ČESKÉ VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY

Jana KOHNOVÁ

Ústav rozvoje školství, Pedagogická fakulta UK, Praha

Další vzdělávání učitelů (dále DVU) je určeno učitelům v praxi, předpokladem tedy je absolvované pregraduální studium učitelství na VŠ (nechávám stranou možné odlišnosti). DVU má napomáhat trvalému rozvoji osobnosti učitele, celoživotně rozvíjet profesní kompetence pedagoga. Jeho role je však daleko komplexnější. Další vzdělávání učitelů v našich zemích uvádí již zákon č.69 ze 14.května 1862, tento je pak doplněn a rozšířen zákonem z r.1883.

Ve většině evropských zemí a podle řady mezinárodních srovnávacích studií je další vzdělávání učitelů pokládáno za podstatný faktor pro zdokonalování pedagogického procesu ve všech formách a typech školských aktivit. Evropské vlády jsou si vědomy významu DVU a věnují pozornost zvyšování jeho kvality a uvolňují značné částky na DVU ze státního rozpočtu.

V České republice je potřeba dalšího vzdělávání učitelů výrazně nedocena, není brána v úvahu nezastupitelná role DVU při transformaci školy a celého vzdělávacího systému. V zahraničních materiálech i praxi je DVU považováno za nejučinnější a nejméně nákladný prostředek transformace školství.

Prostřednictvím nových vědomostí učitelů získaných v "dalším vzdělávání" je možné ve velmi krátkém časovém horizontu změnit orientaci a úroveň tisíců nových mladých pracovníků, a pomoci tak jejich uplatnitelnosti v konkurenci evropského hospodářsko-technického kontextu. Na úrovni a schopnostech pedagogů závisí, jak bude mladá generace připravena na život v XXI. století. Ale nejen ryze ekonomicko-pragmaticky. Především v rukou učitelů je možnost motivování přístupů i postojů mladých lidí. V dnešní době, kdy došlo k prudkému nástupu techniky, automatizace i informatiky a současně již začíná zdůrazňování humanitních principů a ochrany lidstva před možnými negativními vlivy rozvoje techniky na psychiku a osobnost člověka, se další vzdělávání pedagogických pracovníků stává všude ve světě významnou prioritou. U nás je toto umocněno ještě zásadními změnami v životě společnosti.

I když pominou naše nynější aktuální potřeby, související se změnami po r.1989 (potřeby hromadné rekvalifikace, nedostatek učitelů cizích jazyků a nových interdisciplinárních oborů - ekologie, informatika, občanská výchova), DVU bude třeba uznávat jako trvalé východisko permanentní transformace školství. V tomto smyslu je funkce DV nezastupitelná a pro pregraduální studium nespílnitelná.

Na předloženém grafu je vidět základní proměna učiteléské populace, od nástupu do povolání po VŠ do odchodu do penze uvažujeme zhruba o 38-leté profesní dráze:

V r.1988 končili absolventi z počátku padesátých let.

Absolventi z doby před r.1990 budou učit ještě v r.2020.

Za jeden rok nastoupí cca 4 tisíce nových učitelů, tzn., že učitelů, kteří absolvovali před r.1990 bude učit ještě:

v r. 2020 cca 24 000, t.j. asi 1/6

v r. 2010 cca 42 %

v r. 2000 celé 2/3

Svět se příliš rychle proměňuje, než aby mohla škola plnit smysluplně svoji funkci bez celoživotního vzdělávání učitelů. Ocenění DVU souvisí přímo s hodnocením postavení učitele ve společnosti a jeho role při jejím rozvoji. Pro svůj projekt DVU jsme provedli orientační analýzu tisku, projektů transformace školství a diskusí k nim, materiálů MŠMT ČR, projektů pro MŠ a pod. Závažnost DVU je zřetelně zdůrazňována pouze v úzkých odborných kruzích. V širším kontextu školství a školské správy je v porovnání s evropskými trendy opomíjena. Nedocnění je patrné i z rozpočtu MŠMT ČR na r.1991-92. Ale ani při personálně proměněném ministerstvu nedošlo ke změně hodnocení DVU, ani pro r.1992-93 nebylo v rozpočtu zohledněno. Přičemž názory samotných učitelů jsou evropským trendům daleko bližší (podle dotazníků pro náš další projekt). DV požadují, dokonce i institucionální DVU výrazně považují za přínosné nebo za nezbytně nutné.

Překvapivé je výrazně lepší hodnocení DVU před r.1990. Není mým cílem rozlišovat a hodnotit odborný přínos a ideologickou poplatnost dřívějšího DVU. Faktem je, že dřívější síť DVU byla zrušena, tento systém nebyl nahrazen, chybí ucelená koncepce DVU, chybí vyhláška MŠMT ČR o dalším vzdělávání učitelů, nejsou prostory ani pracovníci. DVU ztratilo zrušením bývalých pracovišť rozsáhlý majetek: budovy, jejich vybavení, včetně moderní techniky, školící střediska, auta, knihovny atd., ale hlavně odborné pracovníky (kdo byl či nebyl čeho exponent odmítám posuzovat). V r.1989 pracovalo v České republice 522 uvolněných pracovníků v DVU, v současné době jich bylo podle posledních zpráv 68, nyní je tento počet výrazně snížen propouštěním pracovníků Ústavu rozvoje školství při pražské pedagogické fakultě. Tento stav není srovnatelný s žádnou "evropskou zemí". Kolik desítek tisíc učitelů a kolik tisíc nových ředitelů a stovek inspektorů potřebuje nutně kvalifikační či jiné studium nemusím zdůrazňovat.

Na předkládaném grafu uvažujeme o možnosti dotovat další vzdělávání učitelů v rozsahu tří let podle typu škol jedním až třemi týdny jakéhokoli typu dalšího vzdělávání (včetně rekvalifikací, jazykového vzdělávání, specializačního či jiného studia, vzdělávání ředitelů či pouhých aktuálních přednášek). Při počtu 150 000 učitelů jsme došli k tomuto požadavku na státní správu - pro DVU je třeba asi 700-800 stálých odborných pracovníků pro nejrůznější stupně sítě DVU (je samozřejmě možná řada variant rozsahu úvazků atd.) Finanční zajištění by pak na jeden rok představovalo cca 188 000 000 Kč, což je asi 1/2 % - slovy půl procenta rozpočtu na školství.

Na závěr uvedu, jak pojednává o DVU v **programech celkové školské reformy** Portugalsko, co je tam na systému DVU zdůrazněno:

- a) **koordináčn**í princip, kombinující dvě základní linie pro DVU jako národní program - priority ve školské politice a řešení operačních problémů v rámci školského systému,
- b) **decentralizační princip**, usnadňující regionální koordinaci vzdělávacích kursů
- c) **konsolidační princip**, pomáhající vyrovnávat nabídku a poptávku na regionální úrovni,
- d) **princip dialogu**, zavádějící trvalou teoretickou a praktickou spolupráci mezi institucemi zodpovědnými za DVU, školami a učitelskými organizacemi,
- e) **princip účasti**, přispívající k efektivnímu zapojení škol i učitelů při organizování a hodnocení jejich vzdělávání.

Význam struktury zodpovědnosti za DVU je přímo ovlivňován strukturou zodpovědnosti za školskou politiku. DVU je ve většině zemí pokládáno za nástroj celkové národní vzdělávací politiky. Poslední graf, který předkládám, ukazuje, že zodpovídáme všichni, ale přesto nejvyšší zodpovědnost přikládám místům nejvyšším.

Literatura:

- Blackburn, V.- Moisan, C., *The in-service training of teachers in the twelve Member States of the European Community*, "Education Policy" Series, Maastricht 1987.
- Dostálová, Radmila - Kohnová, Jana, *Systém dalšího vzdělávání učitelů a servisní střediska pro učitele v regionu*, resortní výzkumný projekt pro MŠMT ČR, Praha 1992, 2 svazky, nepublikováno.
- Joint ILO-UNESCO Committee of Experts on the Application of the Recommendation concerning the Status of Teachers*, Report, Geneva 1988.
- Patrício, P.F., *Úvahy o organizaci systému DVU v Portugalsku*, referát na 5.celoevropské konferenci ředitelů výzkumných pedagogických ústavů, Triesenberg, Lichtenštejnsko, 1988.